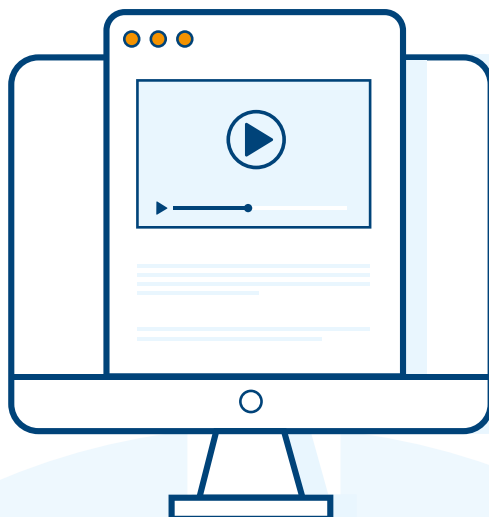

E-MODUL

KOLABORATIVNÍ
VÝZKUM

ÚVOD

Většina významných vědeckých úkolů a inovativních technologií dnes může být vyřešena pouze formou spolupráce výzkumných týmů z různých oblastí. Propojení různých oblastí výzkumu a vývoje má potenciál dosažení výsledků, které se mohou jevit uvnitř propojených týmů jako nepředstavitelné. Výzkum ve spolupráci může přinášet řadu benefitů, jakými jsou výměna myšlenek napříč vědeckými disciplínami, učení se novým dovednostem, přístup k financování, vyšší kvalita výsledků, jakož i subjektivní přínosy, jako jsou zábava, inspirace, pozitivní motivace apod.

Výzkum ve spolupráci můžeme definovat jako **společný výzkum zahrnující koordinaci mezi výzkumníky, institucemi, organizacemi a/nebo vědeckými komunitami**. Někdy také používáme termín **výzkumná spolupráce nebo kolaborativní výzkum**.

Výzkum ve spolupráci může mít různé formy od spolupráce uvnitř pracovišť, dobrovolné, neformalizované spolupráce mezi pracovišti, přes různé formy smluvních aranžmá, vytváření konsorcií a jiných forem až po různé formy propojování a spojování výzkumných organizací.

Spolupráce může probíhat na mnoha úrovních: intradisciplinární (tým výzkumníků v rámci jednoho oddělení), interdisciplinární a multidisciplinární (tým výzkumníků s různou specializací), nebo dokonce trans-disciplinární (zahrnující spolupráci se subjekty mimo akademickou sféru), národní, nadnárodní nebo mezinárodní.

Podmnožinou multidisciplinárních a transdisciplinárních typů výzkumných spoluprací je také **spolupráce výzkumných organizací s podniky**. Tato spolupráce je zajímavá nejen z hlediska překlenování inovačních bariér mezi akademickou sférou a sférou praktických aplikací, ale také z hlediska financování výzkumu a vývoje z hlediska pravidel veřejné podpory. Na tato témata se zaměříme níže.

Proč je výzkum ve spolupráci potřebný

- Pro celou řadu výzkumných úkolů je nezbytná spolupráce napříč vědeckými disciplínami.
- V prostředí výzkumné spolupráce dochází k vytváření komunikačních kanálů, v rámci nichž jsou participantů motivováni k nahrazování zastaralých myšlenek a poznatků novými myšlenkami a poznatky.
- Zapojení více partnerů umožňuje vzájemné poskytování zpětné vazby podporující sebereflexi.

- Spolupráce umožňuje lepší identifikaci „klíčových hráčů“ (stakeholderů) a vytváření systémů zpětné vazby pro lepší porozumění jevů a souvislostí, příčin a následků.
- Spolupráce umožňuje lépe definovat role a odpovědnosti stran
- Spolupráce nastavuje laťku profesionálního prostředí a respektu k různým typům „štábních kultur“ různých typů výzkumných organizací a podniků.
- Spolupráce mezi výzkumnými organizacemi a podniky dále slouží k překlenování propastí mezi akademickým výzkumem a aplikacemi.

Čím se liší výzkum ve spolupráci od smluvního výzkumu

Výzkum ve spolupráci stejně jako smluvní výzkum zahrnuje situace spolupráce výzkumné organizace s podnikem. Čím se tedy od smluvního výzkumu liší?

Hlavní odlišující znak spočívá v tom, že v rámci výzkumné spolupráce se na rozdíl od smluvního výzkumu počítá s tím, že **i podnik se podílí na výzkumných aktivitách v projektu**. To znamená, že v projektu výzkumu ve spolupráci typicky jak výzkumná organizace, tak podnik mají přiděleny a podílejí se na výzkumných úkolech.

V tomto ohledu někdy vzniká otázka, jak významné musí být „příspěvní“ podniku do výzkumné spolupráce, tak aby již šlo o výzkum ve spolupráci a nešlo o „pouhý“ smluvní výzkum. Odpověď na tuto otázku není jednoznačně definována. Pokud se na ni díváme perspektivou pravidel veřejné podpory, pak musíme konstatovat, že Rámec pro státní podporu výzkumu, vývoje a inovací (2014/C 198/01) – dále v textu používáme výraz Rámec – obecně mluví o tom, že podnik a výzkumná organizace *„sledují společný cíl na základě dělby práce, společně stanoví rozsah projektu, podílejí se na jeho koncipování, přispívají k jeho provádění a sdílejí finanční, technologická, vědecká a jiná rizika projektu, jakož i jeho výsledky.“*

Tato pasáž Rámce bývá někdy v praxi České republiky mylně vykládána tak, že tyto podmínky musí být naplněny všechny zároveň, aby vůbec šlo o výzkum ve spolupráci nebo o zvláštní formu tzv. účinné spolupráce, o níž pojednáváme níže. Tento výklad je dle našeho názoru zcela mylný. Jak bude vysvětleno dále, existují Rámcem výslovně připuštěné varianty výzkumu ve spolupráci, kdy například veškerá finanční rizika nese podnik, nebo kdy se výzkumná organizace nedělí nebo nemusí s podnikem dělit o výsledky.

Lze proto dovodit, že pro naplnění definice výzkumné spolupráce z hlediska pravidel veřejné podpory postačí, pokud se bude podnik podílet na výzkumných aktivitách a pokud je jeho zapojení relevantní (tzn. nepůjde jen o zapojení „na oko“). Analogicky výkladem jiných ustanovení Rámce lze dovodit, že pokud se podnik podílí alespoň na 20 % výzkumných

aktivit, může jít již zcela bezpečně o výzkum ve spolupráci. To však neznamená, že nemůže jít o výzkum ve spolupráci například v situaci, kdy podnik realizuje byť jen 1 % procento projektových aktivit.

Nutno zmínit, že výzkumná spolupráce může být pro podnik levnější. Tato forma umožňuje jednak získání veřejných prostředků na účinnou spolupráci, ale i v případě, kdy podnik hradí veškeré náklady projektu (viz níže), platí, že nemusí hradit přiměřený zisk.

Účinná spolupráce jako zvláštní forma výzkumu ve spolupráci

Rámec definuje zvláštní kategorii výzkumu ve spolupráci označovanou jako tzv. „účinná spolupráce“. Jedná se o specifický pojem pravidel veřejné podpory. To, že určitý typ výzkumné spolupráce nenaplnuje znaky účinné spolupráce dle Rámce, neznamená, že se fakticky jedná o neefektivní spolupráci.

U projektů výzkumu ve spolupráci naplňujících podmínky účinné spolupráce se z hlediska pravidel veřejné podpory „pouze“ má za to, že (i) zaprvé nedochází k nedovolené veřejné podpoře podniku ve smyslu čl. 107 Smlouvy o fungování EU a (ii) za druhé, že participace výzkumné organizace na takovém projektu účinné spolupráce může být interně vykazována v rámci povinné evidence hospodářských a nehospodářských činností jako tzv. nehospodářská činnost a jako součást aktivit nezávislého výzkumu výzkumné organizace.

První důsledek je pozitivní zejména v tom ohledu, že umožňuje financování účinné spolupráce z veřejných zdrojů. V praxi to znamená, že na straně výzkumné organizace lze financovat až do výše 100 % jak samotné aktivity nezávislého výzkumu výzkumné organizace, tak projektové aktivity v rámci účinné spolupráce (projektové řízení, smluvní uspořádání, setkávání, management duševního vlastnictví apod.).

Druhým důsledkem je vedle možnosti veřejného financování (v režimu financování nehospodářských aktivit) také to, že v případě spolupráce s podnikem, který finančně přispívá na realizaci společného projektu účinné spolupráce výnosy z těchto příspěvků, není nutno evidovat jako výnosy hospodářské činnosti z hlediska pravidel veřejné podpory. To zejména znamená, že tyto aktivity na straně výzkumné organizace „nezatěžují“ limity výzkumné organizace pro výkon hospodářských aktivit.

Na straně podniku účinná spolupráce také přináší jisté benefity. Dle úpravy obecného nařízení o blokových výjimkách (GBER – Nařízení Komise (EU) č. 651/2014, kterým se v souladu s články 107 a 108 Smlouvy prohlašují určité kategorie podpory za slučitelné s vnitřním trhem), podnik může čerpat o 15 % více dotace na způsobilé náklady projektu,

pokud výzkum vykonává v „účinné spolupráci“ (viz mírně odlišná definice obsažená v čl. 25 odst. 6 písm. b) odrážka i) GBER).

Účinná spolupráce jako podporovaný typ spolupráce mezi výzkumnou organizací a podnikem

Popsaná úprava účinné spolupráce je také vyjádřením obecné preference evropských institucí a strategií spolupráce mezi podniky a výzkumnými organizacemi touto formou. Je zjevné, že evropské koncepce výzkum ve spolupráci formou účinné spolupráce obecně podporují jako (i) preferovanou metodu implementace výzkumných projektů, viz například podpora projektů v programu Horizon 2020 nebo Horizon Europe, kde je běžná podpora mnohočlenných konsorcií apod., a zároveň jako (ii) preferovanou metodu spolupráce mezi výzkumnou organizací a podnikem, a to jak pokud jde o spolupráce dotované, tak o spolupráce hrazení podnikem nebo podnikem a výzkumnou organizací.

Účinná spolupráce jako součást aktivit nezávislého výzkumu výzkumné organizace

Přes jednoznačnou formulaci Rámce, ze které vyplývá, že účinná spolupráce je součástí aktivit nezávislého výzkumu, se objevují názory, že buďto ne každá účinná spolupráce vykazuje znaky nezávislého výzkumu, nebo dokonce, že žádná účinná spolupráce nevykazuje znaky nezávislého výzkumu.

Nezávislý výzkum je pojem používaný Rámcem jako jeden z definičních znaků a jako jedna z tzv. primárních činností výzkumných organizací. Protože pojem nezávislého výzkumu Rámec nedefinuje, občas se lze setkat s argumentací, že výzkum ve spolupráci nemůže být na straně výzkumné organizace chápán jako výzkum nezávislý, protože jeho zaměření je ve větší či menší míře definováno ve spolupráci s podnikem zapojeným do výzkumné spolupráce. Existuje dokonce varianta účinné spolupráce, kdy podnik hradí veškeré náklady projektu (nese 100% rizika financování) a lze předpokládat, že jeho hlas z hlediska formulace výzkumného záměru bude rozhodující.

Přesto z Rámce jednoznačně vyplývá, že i taková spolupráce má charakter účinné spolupráce a je nutno ji považovat za součást primárních nehuspodářských činností výzkumné organizace. Proto lze dovodit, že hranice mezi nezávislým výzkumem a výzkumem závislým je přesně tam, kde se nachází hranice mezi výzkumem na zakázku na straně jedné a účinnou spoluprací na straně druhé.

Odlišnost účinné výzkumné spolupráce od jiného nezávislého výzkumu

Výše jsme popsali, čím se výzkum ve spolupráci liší od kategorie smluvního výzkumu. Zbývá ještě zodpovědět otázku, čím se výzkumná spolupráce liší od jiného nezávislého výzkumu prováděného v rámci výzkumné organizace. Výzkum ve spolupráci ve formě účinné spolupráce nepochybně tvoří významnou část veškerého nezávislého výzkumu na většině výzkumných organizací. Přesto platí, že existují i projekty realizované bez spolupráce jedné výzkumné organizace s jinou výzkumnou organizací nebo jiným podnikem či zcela jiným subjektem.

I tyto interní projekty mohou naplňovat znaky výzkumu ve spolupráci, pokud by šlo o spolupráci vědců z různých součástí jedné instituce. Takové spolupráce mohou a nemusí být formalizované. V případech, kdy spolupracují významně organizačně oddělené jednotky uvnitř jedné výzkumné organizace (jedné právní entity – právnické osoby – například spolupráce dvou fakult téže veřejné vysoké školy), uzavírají se mezi těmito entitami formy kvazi-smluv v podobě interních organizačních aktů. Tyto typy spolupráce se od spolupráce mezi právnickými osobami liší tím, že zmíněné kvazi smlouvy mají jiný charakter z hlediska právní závaznosti a vymahatelnosti. Dle českého práva zřejmě není možné, aby například jedna fakulta žalovala jinou fakultu u soudu za plnění z kvazi-smlouvy uzavřené mezi těmito fakultami. Vedle těchto forem „interní“ spolupráce existují i skutečně interní vědecké projekty realizované uvnitř pracovišť. Tyto projekty bývají v ČR financovány z institucionální podpory, jakož i z externích a interních grantů.

Určitou pragmatickou výhodou interních projektů a naopak úskalím výzkumné spolupráce je nezbytnost přípravy smlouvy o výzkumné spolupráci. Příprava smlouvy o výzkumné spolupráci přitom není triviálním úkolem. Měly by se na něm účastnit osoby s kvalifikací právní, projektovou, daňovou a účetní, technickou a vědeckou. Navíc je nutno počítat s tím, že čím více stran má taková smlouva, tím komplikovanější a časově náročnější je její příprava, připomínkování a finalizace. V prostředí ČR prakticky neexistují použitelné vzory takových smluv a i práce například se vzorem DESCA dostupným pro evropské projekty není zcela jednoduchá. Navíc platí, že pokud jde o smlouvy o spolupráci pro projekty financované z veřejných zdrojů, jsou tyto smlouvy připravovány pod časovým tlakem lhůt pro podání projektů nebo pro uzavření smluv o poskytnutí dotace či vydání příslušných rozhodnutí o poskytnutí dotace.

Varianty účinné spolupráce dle Rámce

Výše jsme hodně mluvili o „účinné spolupráci“. Podívejme se tedy na její definici v Rámci respektive na její definiční varianty.

Rámec definuje celkem čtyři varianty výzkumu ve spolupráci, které naplňují znaky účinné spolupráce.

První variantou je zmíněná situace, kdy podnik hradí veškeré náklady projektu. Tedy situace, kdy podnik hradí jak své náklady, tak veškeré náklady výzkumné organizace. Tato situace se nejvíce blíží smluvnímu výzkumu a Rámec v tomto případě vůbec nereguluje nakládání s výsledky. Mezi řádky se počítá s tím, že veškeré výsledky bude podobně jako v případě smluvního výzkumu vlastnit podnik financující daný projekt. S tímto typem výzkumu ve spolupráci se v ČR lze setkat zejména u některých typů komerčních klinických studií ve spolupráci výzkumných organizací (například lékařských fakult a fakultních nemocnic) na straně jedné a farmaceutických firem a různých start-upů zaměřených na rozvoj nových léčiv na straně druhé.

Druhou variantou účinné spolupráce je situace, kdy výzkumná organizace vlastní veškeré výsledky projektu, a ty jsou volně šířeny na bázi rovného a nediskriminačního přístupu. Jedná se tedy o situaci, kdy je maximum výsledků poté, co je zajištěna jejich průmyslověprávní ochrana (formou patentů, užitných vzorů apod.), poskytnuta k volnému šíření a užití v rámci tzv. „*public domain*“.

Třetí variantou účinné spolupráce je situace, kdy se v rámci výzkumné spolupráce podnik a výzkumná organizace dělí o výsledky spravedlivým podílem. V praxi se takové dělení realizuje na bázi ohodnocení „příspěvků“ smluvních stran do účinné spolupráce. Společně vytvářené výsledky bývají označovány jako tzv. „*Foreground*“ a podíl na něm se určuje na základě výše příspěvků smluvních stran vedoucích k jeho vytvoření. Součástí příspěvků smluvních stran je i vzájemné umožnění přístupu k tzv. „*Backgroundu*“ tedy k duševnímu vlastnictví smluvních stran existujícímu v době započetí realizace projektu. Background bývá také označován jako tzv. „*vnesené duševní vlastnictví*“. Úskalím této varianty občas bývá popis Backgroundu ve smlouvě a jeho nacenění pro účely dělení Foregroundu.

Poslední variantou účinné spolupráce, kterou lze zřejmě kombinovat s předchozí, třetí variantou je možnost, kdy si strany své podíly na vzniklém duševním vlastnictví v projektu (Foregroundu) po skončení projektu vzájemně převedou za kompenzaci odpovídající tržní hodnotě těchto podílů. Úskalím této varianty je ocenění tržní hodnoty podílů. Rámec do této problematiky vstupuje tím, že popisuje způsoby, jak může být ocenění provedeno. Vedle

externího znaleckého ocenění připouští také interní posouzení, nebo „vysoutěžení“ hodnoty podílu v otevřeném nabídkovém řízení. V praxi bývá tato varianta využívána poměrně často. Občas bývá v zájmu jedné ze stran tzv. „vyčisti“ vlastnictví k určitému výsledku projektu tak, aby určitý podnik byl jeho výhradním vlastníkem. Jedním ze způsobů řešení vypořádání podílů dle Rámce je pak i určitá forma „barterového obchodu“ s podíly, kdy si strany mohou podíly „vyměnit“ za jiné a jejich hodnotu vzájemně započíst.

